

לצורת קשר,

האותות והחומות

0504135781

a4722528235@gmail.com

אברהם האבילות חלב משובש שחשב לבני נח

בגמרא בכורות (ו:) שאלו, חלב דבהמה טהורה מנלן דשרי. ואמרו שאין להוכיח מהאיסור המיוחד של בשר-בחלב או ממה שהתורה בפסולי-המוקדשים שגם החלב שלהם אסור, דבכולהו איכא למימר שבעלמא גם חלב לבדו אסור באבילה והתורה בבשר וחלב וכן בפסולי המוקדשים שאסור גם בהנאה. ועיי' דאמנא אין ללמוד ממה שכתוב במשלי (פרק כז פסוק כז) 'וְיָדִי חֵלֶב עֲזִים לְחֶמֶךְ לְלֶחֶם בִּיתְךָ'. כיון שיש לדחות שזה רק לסחורה ולא לאבילה, אבל שפיר יש ללמוד ממאי דכתיב בשמואל א' (פרק יז פסוק יח) 'וְזֹאת עֲשֶׂתָּ תַרְצִי הַחֵלֶב הָאֵלֶּה תָּבִיא לַשֵּׁר הָאֵלֶּף', שאין לדחות שזה לסחורה שהרי איירי במלחמה ואין דרכה של מלחמה לסחורה, ועוד הביאו שם לימוד מהפסוק בתורה (שמות ג ח) 'אֶרֶץ זֵבֶת חֵלֶב וְדָבָשׁ' ולא יתכן שהפסוק משתבח בדבר האסור לאבילה, ועוד לימוד הביאו מהכתוב בנביא (ישעיהו נה) 'שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ וְלִכְוּ שִׁבְרוּ בְּלוּא כֶסֶף וּבְלוּא מִחִיר יֵין וְחֵלֶב'.

ובשטמ"ק שם הגדפס בשולי הגיליון (ובמהד' החדשות נדחה קטע זה להשמטות שבסוף המסכת) הועתקו דברי תוספות חיצוניות שהקשו בזה, אמאי לא ילפינן מדכתיב בפרשתנו (בראשית פרק יח פסוק ח) גבי אברהם 'וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֵלֶב כֹּה' וַיִּתֵּן לַפְּיָהֶם, ובודאי לא האבילות איסור, דאברהם אבינו קיים כל התורה כולה (ימא כח:). והכוונה מצד איסור לפני עיוור, שמבואר בגמרא עבודה זרה (ו:) שאסור לישראל ליתן אבר מן החי לבני נח. וראה בפלתי (סימן פא ס"ק ז) שהרחיב לבאר את השאלה, שאברהם אבינו נתן חמאה וחלב לשלשת המלאכים שנדמו לו כאנשים ערביים, הא יבשה ליה איסורא, ושם לא שייך תרי עברא דנהרא (כלומר שייחשב כ"ח עברא דנהרא" דהיינו שהיו יכולים להשיג את האיסור מעצמם, ובה אין איסור לפני עיוור, כמבואר בגמ' ע"ז שם), דמאין היה להם, הלא הם באו כחום היום ולא היה חמאה וחלב אצלם או בסביבתם זולת מבית אברהם, ואיך ספקי ליה איסורא, אלא על כרחך שחמאה וחלב מותרים לאבילה.

וכתבו שם התוס' ליישב בשם ר"י מפרס, שאברהם היה סבור שהם בני נח ולא נצטוו על כך, כי אין זה משבע מצוות שקיבלו עליהם. [והוסיף שאף בירושלמי (בירושלמי שלנו ליתא, והוא בפסיקתא רבתי סוף פרק כה, וכעין זה במדרש שוחר טוב תהלים מזמור ח, ועיי' ב"מ פו:) משמע דאכלו בשר וחלב, דאיתא התם שאמר להם הקב"ה כשביקשו שיתן להם התורה אין אתם ראויים לקבלה, שמיד שתיוק בא מבית הספר מביאים לו חלב ואוכל מביאים לו בשר ונוטל ידיו, אבל אתם אכלתם בשר וחלב כדכתיב ויקח חמאה וחלב]. ומבואר שבקושיא אחזו התוספות שאברהם נתן להם חלב בתור ישראלים, ובתירוץ דחה ר"י מפרס דלא היא אלא נתן להם חלב בתור בני נח ואין ראייה להחזיר חלב לישראל. ועצם הדבר שאברהם חשב אותם לבני נח, כן מפורש בגמרא קידושין (לכ:) ששם כתוב, ושמה תאמרו, כמלאכי השרת נדמו לו? לא נדמו לו אלא לערביים! ויתירה מזה הביא רש"י לעיל (פסוק ד) שמה שאמר להם אברהם 'רחצו רגליכם אחר תעבורו' כסבור שהם ערביים שמשותחים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו.

בני נח האם הצטוו על בשר מן החי

אמנם צריכים אנו לבאר מהו בדיוק האיסור שעליו אמרין שלא נאמר לבני נח, שהרי כידוע הם הצטוו על אבר מן החי, וכמפורש בגמרא סנהדרין (נו:) שזה אחד משבע מצוות בני נח, וגם מפורש בגמרא עבודה זרה (שם) שעל זה יש איסור לפנ' כשישראל מושיט הדבר לבן נח. ובפשטות כוונת התירוץ היא, דאע"פ שכן נח הצטווה על אבר מן החי, מכל מקום זהו דווקא ב'אבר' שלם המורכב מבשר גידים ועצמות, משא"כ חלב אם באנו לאסור אותו ודאי שלא שייך לדון אותו כאבר, אלא רק בתור 'בשר' שזה דבר שיוצא מגוף הבהמה וכאילו הוא חלק מבשרה בעודה חיה, ועל זה קאמר ר"י מפרס, שהם שישאל מצווה על בשר מן החי (וממילא יהיה אסור גם בחלב לולי שמצאנו מקור להתיירו), מכל מקום בן נח לא נאסר אלא באבר מן החי, ומכיון שאברהם אבינו חשב אותם לערביים

ודינם כבני נח, שפיר היה מותר לו ליתן להם חמאה וחלב, ואין מכאן ראייה להחזיר לישראל חלב אלא יש לאוסרו מצד בשר מן החי.

אולם עדיין לא הונח לנו בזה, יען הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ט הלכה י"א) פסק לא כך, שכתב שכן נח חייב על אבר מן החי ועל בשר מן החי בכל שהוא, אחד האבר או הבשר הפורש מן הבהמה או מן החי, ועיי' בכס"מ מה שהקשה על הרמב"ם ומה שתיירץ הלח"מ והארכיו המפרשים ליישב דברי הרמב"ם, ועכ"פ הא מיהא מפורש ברמב"ם לאסור בשר מן החי לבן נח, והדר"ק לדוכתא. ואמנם אין כאן קושיא על תוספות, כיון שהם יכולים לסבור שבאמת בן נח מותר בבשר מן החי, ורק שלפי הרמב"ם עדיין תקשה קושייתם מדוע לא הוכיחו בגמרא מאברהם אבינו שחלב מותר ואין בו איסור דאל"כ היה אסור לו ליתנו לאורחיו מדין בשר מן החי. ואכן יעוין לגרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (יו"ד סימן שכב) שהוכיח מקושיא זו שבשר מן החי מותר לבני נח. ברם כמובן שצריכים אנו ליישב הקושיא ולא לדחות דברי הרמב"ם מכוחה, והכי הוא בדברי מהר"ט אלגאזי (הלכות בכורות פרק א אות ב סעיף ז) שלפי הרמב"ם אי אפשר ליישב שחלב זה בשר מן החי והותר לבני נח. ואמנם אכתי אפשר לדחוק, דכיון שיש בזה מחלוקת אמוראים (כמב' שם בלח"מ ובמהר"ט א), יתכן שהסוגיא בבכורות אולא כמ"ד שכן נח מותר בבשר מן החי ולכן לא הביאה ראייה מאברהם אבינו. ומ"מ יש לנו למצוא ישוב מרווח יותר.

מצד מה היה חלב נאסר לולי קרא דהיתרא

וליישוב הענין ובירורו, ניהדר אפיה לריש הסוגיא שם (בתחילת העמוד) בבכורות, ששם אחר שהובאו לימודים לאסור חלב של גמל (לרבנן מדכפל הכתוב 'גמל גמל' ולרבי שמעון מדכתיב 'אות' הגמל) איתא הכי: אלא מעתה, טעמא דרבנן מגמל גמל ורבי שמעון מאת הגמל, הא לאו הכי הוה אמינא חלב דבהמה טמאה שרי, מאי שנא מהא דתניא (חולין ק"ב: וקכ.) 'הַטְּמֵאִים' (ויקרא י"א לא) לאסור צירן ורובטן וקיפה שלהן. איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל דבהמה טהורה נמי חידוש הוא, דאמר מר (נדה ט.) דם נעכר ונעשה חלב, וכיון דחידוש הוא בבהמה טמאה נמי לישתרי, קמ"ל. הניחא למאן דאמר דם נעכר ונעשה חלב, אלא למאן דאמר איבריה מתפרקין הימנה ואין נפשה חוזרת עליה עד עשרים וארבעה חודש, מאי איכא למימר, איצטריך, סד"א הואיל וליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא, והאי חלב כי אבר מן החי הוא ושרי, והילכך אפי' בבהמה טמאה לישתרי, קמ"ל. עכ"ל הגמרא.

מבואר לנו בגמרא שהיו שתי סיבות שמחמתן היה מקום לאסור חלב בהמה טהורה ובכל זאת הוא הותר, ולכן היה לנו צד להחזיר אפילו חלב בהמה טמאה אע"פ שיש דין שכל היוצא מחיה טמאה הרי הוא כמותה. ושתי הסיבות לאסור חלב בהמה טהורה הן, או מצד שהחלב נחשב כמו דם והרי אסור לאכול דם (כנזכר כמה פעמים בחומש ויקרא: ג יז, כו יז, יז יז, ו) ושנית משום דאתי מן החי. ואולם בטעם השני אין דברי הגמרא מבוררים, שהרי נקטה לשון 'אבר מן החי', וברור שדם לא יכול להיות 'אבר' מן החי, ולכאורה נדחוק דהיינו 'בשר מן החי', ואולם המדקדק יראה שבתחילה אמרה הגמרא רק שזה בא מן החי ואם כן אפשר שזה איסור אחר ואח"כ לא אמרה אלא שזה 'כי אבר מן החי' והיינו שזה דומה לאבר מן החי אבל לא ממש אבר מן החי, וצריך ביאור.

ולכאורה יש לומר דהך 'מידי דאתי מחי' שאמרה הגמרא שלא מצאנו שיהיה מותר, היינו מצד הדין עצמו של היוצא מן הטמא הנזכר למעלה, דמאחר ובהמה חיה אסורה באבילה מדין אבר ובשר מן החי, לכן יש לאסור את החלב היוצא ממנה, דאע"פ שהוא עצמו לא אבר ולא בשר, מכל מקום הרי יוצא הוא מן החי האסור. והכי מצאתי בחידושי רבי עקיבא איגר (חולין צח: ד"ה מה שכתב הרשב"א, וע"ע שם קב: בסופו) שאין להוכיח שחלב נקרא בשר מן החי, ואולם המדקדק יראה שבתחילה אמרה הגמרא רק שזה בא מן החי, דאמרת לא מקרי בשר מן החי, אלא דהיה ראוי לאסור משום דיוצא מן דבר איסור דהוה איסור עשה.

ובאופן אחר יש לומר כמו שכתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן לו) בביאור ההוא אמנא דחלב אסור משום דליכא דאתי מן החי ושריה רחמנא, שהקשה אטו יהיה חייב מלקות על זה, ואיזה אזהרה לאו יש על זה, אי משום מלקות דאבר מן החי, הלא מבואר בגמרא חולין (קב:) שאזהרת הדבר היא מדכתיב (דברים יב כג) "לא תאכל הנפש עם הבשר", ומשום בשר מן החי הלא מבואר שם שהאזהרה היא מדכתיב (שמות כב ל) "בשר בשדה טרפה לא תאכלו", וחלב הרי אינו לא אבר ולא בשר, וממילא לא שייך לחייב עליו מצד זה. אלא זה מה שאמרו בסוגין שהוא כאבר מן החי הוא ולא אבר מן החי ממש, וזה משום דלא אשכחן דאתי מן החי ויהיה מותר קודם זביחה דכתיב (דברים כז ז) 'וזבחת ואכלת' ויש בו איסור שאינה זבוחה והיינו איסור עשה.

איברא שעצם הביאור של הנוב"י, מקורו טהור בדברי התוספות בשבועות (כד. ד"ה האוכל) לגבי האוכל נבילה ביום הכפורים שפטור מצד יוה"כ שאינו חל, שהקשו שם אמאי פטור הלא איסור יוה"כ יכול לחלו קודם שהתנבלה או עכ"פ בשעה שמתה חלו איסור נבילה ואיסור יוה"כ בבת אחת, וכתבו לתרץ דאיסור יוה"כ לא חייל לא מחיים ולא לאחר מיתה, משום דאית ביה איסור עשה שאינה זבוחה דכתיב 'וזבחת ואכלת' מה שאתה זוכה אתה אוכל אבל מה שאי אתה זוכה לא. אולם עיי"ש בתוספות שהביאו דעת ריצב"א שאינו מסכים עם פירוש זה, ומסיק ש'וזבחת' לא אתא לאסור, דבלאו הכי אסורה וקיימא מחיים באיסור אבר מן החי ולאחר מיתה באיסור נבילה, אלא בא להתיר את האסור ופירש לך דבשחיטה שריא ולא בנחירה, עיי"ש. נמצא א"כ שלמסקנה לא נקטינן כהך ביאור.

ואולם מאידך גם על ביאור הגר"ע איננו דה"ל לאסור חלב היא מצד דין היוצא מן החי שהוא כמותו, וחלב נחשב שיוצא מבהמה שאסור באכילה מצד אבר ובשר מן החי, כתב הגר"ע עצמו שנראה שהדבר תלוי במחלוקת שבגמרא (חולין קב:) האם בהמה בחייה לאברים עומדת או לא, שכל זה טוב למאן דאמר דבחייה לאברים עומדת, וא"כ בהמה נחשבת כמקבץ של אברים ובשר מן החי שאסורים וממילא היוצא ממנה נמי אסור, אבל למ"ד בחייה לאו לאברים עומדת, אם כן כאילו אין כאן כלל מציאות של אבר מן החי, כיון שבחייה אינה עומדת לאברים, וממילא עד כמה שהחלב שיוצא ממנה אינו אבר או בשר אין סיבה לאוסרו, כיון שלא יצא מתוך דבר הנחשב כאבר ובשר מן החי. ואכן במנחת חינוך (מצוה תנב אות ז) כתב נמי, דאי לאו לאברים עומדת, א"כ בבהמה שלימה לאו אבר מן החי הוא כלל, וממילא אין צורך להתיר חלב. ושוב כתב שאפשר לומר דהסוגיא אולא למאן דסובר לאברים עומדת, או אפשר אפילו אם נאמר דלאו לאברים עומדת עכ"פ איסורא איכא, או כשיטת הסוברים דאיכא עשה שאינו זבוח.

אך בקובץ הערות (סימן לג סעיף ח) כתב דהא דאמרין בהמה בחייה לאו לאברים עומדת, היינו דזמן חלות האיסור בפועל הוא בשעה שנתלש מן החי (ונפק"מ לענין אין איסור חל על איסור, כמבואר בחולין קג.), אבל סיבת האיסור ישנה בבהמה משעה שנולדה, והיוצא ממנה הוא כמותו, ובשעה שנתלש החלב מן החי, נאסר משום יוצא מן החי, אי לאו קרא, ודין החלב כדיון הבהמה עצמה. ועל פי זה ביאר האיסור שהיה אמור להיות בחלב משום דליכא מידי דאתי מחי ושרי, דהיינו שהיה ראוי להיות אסור משום יוצא מן החי כמו חלב טריפה, אף למ"ד בהמה בחייה לאו לאברים עומדת, מכל מקום כיון דישנה לסיבת האיסור משעה שנולדה, היוצא ממנה כמותו. [ודו"ק שהמנ"ח גופיה כבר כתב אפשרות דאיסורא בעלמא איכא, אך לא ביאר טיב איסור זה, אבל להאמור לא הוי איסורא בעלמא גרידא, אלא כבר נחשב ממש כיוצא מאבר מן החי].

ובתבצלת השרון (בראשית עמ' רט) כתב להכריח זאת, דהנה בגמרא חולין (טו.) קמיעינא לן גבי עובר שהוציא ידו מהו לגמוע את חלבו, האם יש ללמוד זאת מסתם חלב דעלמא שהותר אע"פ דהוי כאבר מן החי, או דילמא אינו דומה כיון דהתם אית תקנתא לאיסוריה בשחיטה משא"כ בהוציא ידו, ונשארו בתיקו. וכן העלה הרמב"ם (פ"ה ממאכא"ס ה"ב) שכתב, עובר שהוציא אבר ונאסר האבר ואח"כ נולד והרי היא נקבה, החלב שלה אסור לשתותו מספק, הואיל והוא בא מכלל האיברים ויש בה אבר אחד אסור והרי זה כחלב טריפה שנתערב בחלב טהור. וקשה, דהרמב"ם גופיה פסק (שם ה"ה) שבהמה בחייה לאו לאברים עומדת, וא"כ מה שייך לאסור חלב של עובר מדין היוצא מן האסור הרי העובר עצמו חי ואינו עומד לאברים, אלא על כרחך כנ"ל, (וראה בפלתי ס"ל פא ס"ק ח) עיי"ש. [ולכאורה יל"ד"ח שבהוצאת היד, מלבד שחל בו דין טריפה, גם חל בו מצב של 'עומד לאברים', כיון שחלק ממנו יצא וכאילו נפרד וא"כ התחיל להיפרד לאברים, וממילא היוצא ממנו כיוצא מאבר מן החי. ויל"ע האם יהיה אסור גם לב"ג, או שכיון שאין להם איסור טריפה להכי לא נעשה כאבמה"ח מחמת הוצאת היד].

ה. לפיכך נראה שיש איסור לאו לא שייכים בב"ג

מעתה ניהדר אנפין לקושיתנו אמאי לא ילפינן היתר חלב מפרשתנו שאברהם נתן חלב למלאכים שנדמו לערביים, והרי אם באנו לאסור חלב היינו מצד שנחשב כבשר מן החי ולפי הרמב"ם גם בני נח אסורים בו, ואם כן מוכח מאברהם שאין לאסור חלב. ולהאמור התבאר שבאמת החלב עצמו אינו נחשב לא אבר ולא בשר מן החי, אלא יש לומר שהחלב נאסר מדין דבר היוצא מהדבר האסור, או מדין איסור עשה של דבר חי שאינו זבוח, ולפירוש הראשון שזה מצד היוצא מדבר האסור שזה נלמד מ'הטמאים' לרבות היוצא מן הטמא, הכא היינו מצד שיוצא מן החי והבהמה עצמה אסור מדין אבר ובשר

מן החי, ולמ"ד בהמה בחייה לאו לאברים עומדת, י"ל כמש"כ המנ"ח דעכ"פ איסורא בעלמא איכא או כמש"כ הקוב"ע שסיבת האיסור קיימת גם בחייה.

ולכל הדברות הללו מבואר יוצא שאין כאן איסור אבר או בשר מן החי ממש, אלא יש כאן או דין 'היוצא מן הטמא' או איסור בהמה שאינה זבוחה, ושני דינים אלו ברור שהם רק כלפי ישראל ולא שייכים לגבי בני נח, ומיושב היטב מדוע לא הביאו ראיה להיתר חלב ממה שהאביל אברהם אבינו את המלאכים חמא וחלב, דלהאמור אבתי אפשר שחלב אסור לישראל מריבוי ד'הטמאים' לאסור היוצא מן הטמא או מצד איסור עשה דאינה זבוחה ובכל זאת אברהם יכל להאכילו לאורחיו כיון שאינו אסור לבני נח. [אמנם בשו"ת מרחשת (ח"א ס"ל נג) וחי' הגר"ז (בכורות ו:) העלו דלב"ג אסור אבמה"ח בחייה אף שלא הצטוו על זביחתו]. וכן ראיתי בפלתי (שם) שכתב ליישב מדוע לא הביאו ראיה מאברהם, כיון שמוכח בגמרא דאף לסלקא דעתין לאסור חלב משום אבר מן החי, היינו משום דכתיב 'הטמאים' לאסור רוטבן, ואף זהו רוטב אבר מן החי, אבל אילו לא נאסר רוטבן, אף חלב לא היה צד לאסור, ולפי זה הרי הך קרא 'הטמאים' לאחר מתן תורה לישראל נאמר ולא לבן נח, ונמצא שאין איסור בבן נח ברוטבן, וא"כ אף חלב אבר מן החי מותר, דלית ליה איסורא דרוטבן. ועיין שו"ת פרי יצחק (ח"א ס"ל כא ד"ה שוב) ויד יצחק (ח"ג ס"ל עג ד"ה ומ"ש מעל) ואבמ"ל.

ובמהרי"ט אלגאזי (שם) כתב ליישב דעת התוס' באופן אחר, דסברי דמאי דלא יליף הש"ס מהאי קרא הוא משום שכל הילפותות דמיתת הש"ס הם ראיה לשני הטעמים המזכרים בריש הסוגיא לאסור דם, הן לטעם דם והן לטעם אבר מן החי לכולי עלמא, אבל מקרא דאברהם ליכא ילפותא אלא לטעם דאבמה"ח לכו"נ, אבל לטעם דדם ליכא ילפותא כי אם לרבי חנינא מן גמליאל (סנהדרין נט:) הסובר שבני נח נצטוו על דם מן החי, משא"כ לרבנן (שם) דקיימא לו כותייהו (רמב"ם פ"ט ממלכים ה"י) דאין ב"ג מוזהר על דם מן החי, נמצא דליכא ראיה, ד"ל שאברהם חשב שהם ב"ג שאינם מוזהרים ולכן נתן להם, אבל לישראל אסור. [עיי"ש שהק' דעל כרחך מאי דמהדר הש"ס בהיתר החלב העיקר משום אבמה"ח הוא, דלטעמא דדם נעבר אין אנו צריכים קרא להתירו, שהרי סברא זאת דדם נעבר ונעשה חלב סברת רבי מאיר היא דאמרין (נדה ט.) דטעמא מדכתיב (איוב יד ד) 'מי יתן טהור מטמא לא אָחֵד', ומיניה וביה מוכח שהחלב טהור אע"ג שיוצא מן הדם שהוא טמא. אך כתב לדחות הקושיא, שיש לומר ד'טהור מטמא' קאמר קרא, ואפשר דלא חדית לן קרא כי אם לענין טומאה וטהרה, דמעיקרא היה דם טמא דנדה באשה ונעבר ונעשה דם טהור בהיותו חלב, אך לענין איסור והיתר לא משתעי קרא, דלא כתיב מי יתן מותר מאסור, ולעולם גם חלב יהיה אסור באכילה, ושפיר איצטרין קרא].

ה. קו' הפמ"ג איך האבילם אברהם חלב שער לא הותר

הגאון בעל 'פרי מגדים' בספרו תיבת גמא (בפרשתנו אות א) הביא למבואר בגמרא בכורות שחלב של בהמה טהורה חידוש הוא שאפילו שהוא כאבר מן החי בכל זאת התירה אותו התורה, וילפינן לה מהפסוק 'ארץ זבת חלב ודבש'. וכתב דלכאורה קודם מתן תורה היה חלב אסור לבן נח, כיון שאבר מן החי אף חלב במשמע, ואיך האביל אברהם חלב למלאכים שנדמו לערביים. וכי תימא שהם רצו בכך, ואיסור 'לפני עור' לא שייך היכא דלדידיה שרי, ואברהם עצמו יש לו דין ישראל שהדבר מותר לו. זה אינו, חדא דלפני עיוור שייך אף היכא דלדידיה שרי, עיין פ"ק דבבא מציעא (:) "כהן דאמר לישראל קדש לי גרושה" ובתוס' שם (ד"ה דאמר), ובלא"ה לא אתי שפיר. אלא י"ל, דאדרבה לבן נח בשר מהחי לרבי יוחנן שרי והו"ה חלב ולריש לקיש קשה, עיין פרק ט' מהלכות מלכים הלכה י"א בבס"מ ולח"מ. ולמש"כ הש"ך ביו"ד (סימן פא אות יב) יע"ש, אתי שפיר. עכ"ל בשינויים קלים והוספות זעירות.

וכידוע דברי הפמ"ג נכתבים בקיצור ורמיזה וצריך לפרשם ולפענח צפונותיו, וזה החלי. הנה עד אתה יצאנו לדון להוכיח מפרשתנו להיתר חלב לישראל וקשיא למה הוצרכה הגמרא ללימודים אחרים, והבאנו מספר יישובים שההיתר הוא רק לגבי בני נח אך אצל ישראל היה צד לאסור זאת מצד דבר (בשר מן החי, היוצא מן הטמא, איסור חי שאינו זבוח, איסור דם מן החי) שאינו שייך בבני נח. וכאן בא הפמ"ג איפכא, שגם לאחר שהביאה הגמרא לימוד להתיר חלב, יש לומר שכל זה כלפי ישראל, שעליהם נאמר הפסוק, משא"כ לגבי בני נח אין גילוי להתיר, וממילא יש לאסור זאת עליהם כאבר מן החי, וממילא קשיא איך נתן אברהם אבינו לאורחיו חמא וחלב שיאכלו. אכן מדויק בדבריו שלא הקשה סתם שלבני נח אין את ההיתר שבפסוק שנאמר רק כלפי ישראל, אלא הדגיש שקושיתו היא מצד שבפרשתנו מדובר קודם מתן תורה, וצריך ביאור בכונתו ומה זה משנה אם זה קודם או אחר מת"ל.

ה. כלל"א דליכא מידי דשרי לישראל ואסור לב"ג

ונראה ברור בכונתו, דלכאורה יש ליישב הקושיא בפשיטות, דהנה מצינו בגמרא סנהדרין (טז.) וחולין (לג.) כלל יסודי במצוות בני נח, שלא ייתכן דבר שיהיה מותר לישראל ומאידך אסור לגוי, ואם כן עצם ההנחה בקושיא לומר שהגם שהדבר מותר לישראל בכל זאת הוא יהיה אסור לגוי משום שההיתר נאמר בפסוקים שאינם מדברים לגבי בני נח, הנחה זו טעות היא ביסודה, שהרי כאמור לא ייתכן שהדבר יהיה מותר לישראל ואסור לבני נח, ואם כן מאחר וחזין שהותר לישראל הרי זה מותר גם לבני נח.

ולכן הוסיף הפרי מגדים בקושייתו, דאי הכי נמי אחרי שניתנה תורה והותר הדבר לישראל, הרי מוכרח להתירו גם לבני נח, אבל כיון דאיירינן בזמן שקודם מתן תורה שעדיין לא הותר הדבר לישראל, שעוד לא גילתה התורה להתיר מהפסוק ארץ זבת חלב ודבש, על כן שפיר אפשר לאסור זאת לבני נח ולא שייך טענת "מי איכא מידי דשרי לישראל ואסיר לבני נח".

אמנם בעצם הסברא שלא שייך לפני מתן תורה טענת מי איכא מידי דלישראל מותר ולגוי אסור, יש לידע שהפמ"ג סותר עצמו במקום אחר, שבספרו שושנת העמקים (כלל טז) רוח אחרת עמו, ששם פירוש בהך כללא, דלא מבעיא דליכא מידי שיהא עתה דבר לישראל שרי ולגויים אסור, אלא אפילו אם לעת עתה לבן נח וישראל שרי וקודם מתן תורה היה אסור לבן נח גם זה לא אפשר, דכשיצאו ישראל להתקדש ולחומרא לא לקולא וכדפירש"י בהדיא בסנהדרין (נט. ד"ה לזה ולזה). ומצאתי שכיוצא בזה נחלקו רבוותא, שהנה הרא"ם (ריש פרשת וישב) פירש שנחלקו יוסף והשבטים בענין מפרכסת, שהם היו חותכים בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת ואוכלים ממנו, ויוסף סבר שיש בזה משום אבר מן החי, אבל הם סברו שהשחיטה התירה את הבשר אפילו לגויים משום שהותר כלפי ישראל. ומהר"ש יפה (בפירושו על מדרש רבה פרשה פד סימן ז) הקשה עליו, דאף למאן דאמר (חולין לג.) אחד ישראל ואחד גוי מותרים במפרכסת, היינו אחר שהותר לישראל הותר ג"כ לגוי, משום דליכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור, אבל מעיקרא הוה אסור. ובפרשת דרכים (דרוש א ד"ה ודעת) כתב ליישב דעת הרא"ם, דהא דאמרין דאחד גוי ואחד ישראל מותרים משום דליכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור, היינו דעל כרחך מעולם לא נאסר לבני נח, דאי נאסר לבני נח איך יתכן שאחר כך יהיה מותר לישראל ובן נח יסא באיסורו, מי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסיר.

ובתולדות נח (עמ' לח-לט) כתבתי לבאר בזה, בהקדם דהנה התוספות (חולין שם ד"ה אחד) כתבו דמשמע דטעמא דבשר מפרכסת מותר לב"נ הוא משום דליכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור, ותמיהו הרי בגמרא סנהדרין (נט.) פריך והא איכא יפת תואר ומשני שאני גויים דלאו בני כיבוש נינהו, וה"נ שאני גויים דלאו בני שחיטה נינהו. ולכאורה דברי התוס' תמוהים, דהא הכא איירי בשחיטה של ישראל, והיא שפיר מתירה את הבהמה גם לבני נח (משא"כ ב"פ דאיירי שהם כבשו ולהכי לא מהני). ובקובץ שעורים (חולין אות כג) כתב בדעת התוס' דס"ל דהא דליכא מידי אי"ז בגדר 'סיבה' לומר דהיתיר לישראל הוא גורם שיהא מותר גם לנכרי, אלא הוא 'סימן' בעלמא ואותה הסיבה בעצמה שגורמת היתיר לישראל גורמת ג"כ היתיר לנכרי, ולכן מקשו שפיר דנימא שאני נכרים דלאו בני שחיטה נינהו וליכא להו הך היתיר זה כלל אפילו שהשחיטה נעשתה ע"י ישראל.

ומעתה בענייננו לגבי הזמן שקודם מתן תורה, נראה שזה תלוי לאידך גיסא בחקירה הנזכרת, שכל הצד לחלק בין אחר מתן תורה לקודם מתן תורה הוא אי נימא שסברת מא"מ היא בתור 'סיבה', שמאחר והדבר מותר לישראל ההיתיר צריך להמשיך גם לגויים, וא"כ רק כאשר בפועל הותר אצל ישראל אז חל ההיתיר גם לב"נ משא"כ קודם שניתנה תורה והתחדש ההיתיר, אולם אי נימא דיש כאן 'סימן' שעל כרחך שלא נאסר דבר כזה לב"נ, והיינו (כמו שפירש"י) שכשיצאו ישראל מכלל בני נח להתקדש יצאו ולא להקל עליהם, אם כן כאשר חזינן שהדבר מותר לישראל, מוכרח שמעולם לא היה אסור לגויים, דא"כ נמצא שישאל יצאו לקולא בסני. [אמנם הקשה הקוב"ש מלשון רש"י (שם קכא: ד"ה אחד) "דהואיל ומותר לישראל הותר אף לגוי דליכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור", שמשמע מזה שההיתיר לישראל הוא סיבה הגורמת היתיר לגוי, וכתב דצ"ל בדעת רש"י דתרתיה איכללו ביה בהך כללא דליכא מידי וכו', סימן וסיבה, עיי"ש. ולפי זה נמצא שמצד אחד יש להתיר מפרכסת לגוי (מצד 'סיבה') ומצד שני שייך סברת ליכא מידי גם קודם מתן תורה (מצד 'סימן'), ואולם דוק"ה דעכ"פ מפרכסת לא תהא מותרת לגוי קודם מתן תורה].

8. לפני עיור בדבר שהמכשיל אינו מצוה

וכעת נבאר מש"כ הפמ"ג, וכי תימא שהם רצו בכך, ואיסור 'לפני עור' לא שייך היכא דלדידיה שרי, ואברהם עצמו יש לו דין ישראל שהדבר מותר לו. שכוונתו בזה ליישב ע"פ יסודו הידוע של שו"ת אמנות שמואל (סימן יד) שאיסור לפני עיור הוא דווקא כשהמכשיל מוזהר על דבר זה שלא לעשותו ואז גם אסור לו להכשיל בזה וזולתו, אבל בדבר שהוא עצמו אינו מוזהר אין איסור לפני עיור כשמכשיל בזה את חברו. ומעתה מיושב שמאחר ואברהם אבינו עצמו יש לו דין ישראל שהדבר מותר לו, אם כן הגם שלבני נח זה אסור, מ"מ אין לאברהם איסור להאביל אותם דבר זה, כיון שהוא עצמו מותר בזה. ואולם ודאי לא מסתבר שאברהם אבינו יבוא סתם ויכשיל אותם, ולהכי הוסיף הפמ"ג שכאן שהם רצו בכך לא נמנע אברהם מזה. אך דוחה זאת הפמ"ג בתרתיה, דהא שהוא לא מסכים עם עצם היסוד, אלא סובר הוא שגם כשהוא עצמו לא מוזהר בדבר בכל זאת יש לפע"ע כשמכשיל בזה את חברו, כדחזינן בישראל המקדש גרושה לכהן, ועוד דאף אי נימא דבעלמא ליכא לפע"ע הכא אי"ז מיושב, ולא ביאר מדוע לא מיושב, ואולי משום דעכ"פ היה לאברהם להחמיר כדיני ב"נ דלא יצא להיות בישראל גם לקולא.

ואולם בעצם הקושיא מהתוספות בב"מ שכתבו שישאל המקדש גרושה לכהן עובר בלפ"ע, וכיוצא בזה קשיא מהתוספות בחגיגה (י. ד"ה אין מוסרין) שישאל המלמד תורה לגוי עובר בלפ"ע, הנה כתבו בשו"ת ספר יהושע (ס"א) ובית הלוי (ח"א ס"א יג) ליישב שיש

לחלק, דהאמונ"ש מיירי רק במי שמושיט איסור לחבירו, אבל במאבילו בידיים אסור בכל גווני, ולהכי בישראל המקדש גרושה לכהן ובישראל המלמד תורה לגוי (דתרויהו הוו כמאביל בידיים) איכא לפני עיור, עיי"ש. ולפי"ז מיושב דהכא אברהם אבינו רק הניח לפניהם ולא האבילם בידיים. איברא דהפמ"ג עצמו בספרו שושנת העמקים (כלל י) הביא משו"ת בני חייא (י"ד ס" טב) שכה"ק מהר"ח אבולעפאי, ותי' הבני חיי שיש לחלק בין מושיט לו כוס יין לנזיר לבין מאבילו בידיים, וכתב על כך "חילוק זה לא ידענא מנלן לומר כן", וא"כ הכא אזיל לשיטתו התם. אולם בספרו המגיד (פרשת עקב שנת תקמ"א ד"ה רש"י) נקט הפמ"ג גופיה בדעת הרמב"ם שמחלק כאמור דליכא לפע"ע בדבר שלו עצמו מותר, עיי"ש.

וישוב אחר יש לומר בזה, וכדכתבתי בתולדות נח (עמ' תעג) ושכן מצאתי אח"כ באחינוזר (ח"ג סימן פ"א אות ז), בהקדם מה שמבאר באחרונים שיש שני גדרים באיסור לפע"ע, האחד מצד שמכשילו ומשיאו עצה רעה, והשני משום שנחשב כשותף בעבירה שנעשתה לבסוף. וביאור סברת האמונ"ש דליכא לפע"ע בדבר שהמכשיל עצמו לא מצוה, הוא מצד הגדר דהוי כשותף בעבירה, דהיינו שבכל עבירה שבתורה נאמר שאסור לעשותה וגם אסור לגרום או לסייע לחבירו, וממילא כאשר אינו מצוה באיסור עצמו לא שייך להוסיף את החלק של הכשלת אחרים, שבהעדר היסוד אין קיום לבנין. אולם כלפי הגדר של עצה רעה, בזה ודאי שלא שייך לחלק בין אם המכשיל עצמו מצוה בדבר או לא, וכי מי שיכשיל חברו בדבר שהוא עצמו אינו שייך בו נימא שאין כאן עצה רעה, אתמהא. וא"כ יסוד האמונ"ש הוא רק כאשר לא שייך עצה רעה, וכגון במי שעובר עבירה במזיד (אלא שבזה יל"ד שאין אדם חוטא א"כ נכנסת בו רוח שטות, ואכמ"ל), או בהכשלת גוי שאין איסור להשיא לו עצה רעה, ומיושב הקושיא גבי אברהם אבינו, שגם אם חשב שהם ערביים הרי עכ"פ הוא בתור ישראל אינו מצוה בדבר ולהכשיל גוי בכה"ג אין בעיה, וכמשנ"ת.

9. היתירא דחלב בישראל האם מועיל גם לב"נ

וכעת נבוא ליישוב של הפמ"ג עצמו, הנה הביא לגמרא בחולין (קכ.) שהוזכרה קצת לעיל (ענף ג), וזה לשון הגמרא. אמר רבי יוחנן: לא תאכל הנפש עם הקשר - זה אבר מן החי, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו - זה בשר מן החי ובשר מן החי, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו - זה בשר מן הטרפה. ומעתה לרי"ח שבשר מן החי נלמד מהפסוק שבו נאמר גם איסור טרפה לישראל, פשוט שכן נח אינו מצוה בבשר מן החי כמו שאינו מצוה על הטרפה, ויש לדמות חלב לבשר מן החי שרק ישראל מצוה בזה ולא בן נח. אבל לר"ל שהשווה אבר ובשר מן החי דתרויהו נלמדים מ"ל תאכל הנפש עם הבשר", שפיר יש לומר שכן נח מצוה גם על בשר מן החי, שזה ענין של אכילת הנפש ונאסר לו כמו אבר מן החי.

נמצא אם כן שלשיטת רבי יוחנן מיושב הענין, שהגם שלישאל הוצרכנו לגילוי מיוחד כדי להתיר חלב כדי שלא יהיה בכלל בשר מן החי, מ"מ לב"נ מעיקרא לא נאסר בשר מן החי, ושפיר האביל אברהם את הערביים חמאה וחלב, אבל לשיטת ריש לקיש שבני נח מצוים בבשר מן החי, אכתי קשיא היאך האבילם דבר איסור. ובא הפמ"ג וציין לכס"מ (מלכים פ"ט ה"א) שהקשה על הרמב"ם היאך פסק לאסור לב"נ בשר מן החי, הרי איהו גופיה פסק כרבי יוחנן שהאיסור בו הוא משום טריפה, והלא לב"נ ליכא איסור טריפה. ותירץ הלח"מ דדוקא לישראל הוא מדין טריפה כי אינו בכלל אבמה"ה, משא"כ לב"נ הרי זה כלול בכתוב (בראשית ט ד) "אך בקשר בנפשו דמו לא תאכלו" עיי"ש. ונמצא לפי זה שגם לפי רבי יוחנן קשיא, דאע"פ שמתיר בשר מן החי לישראל, לב"נ אינו מותר, ואם כן גם חלב יש לאסור להם אע"פ שלישאל הותר מקרא דארץ זבת חלב ודבש.

ועל כך תירץ הפמ"ג בהקדם דהנה בשו"ע (י"ד סימן פ"א סעיף ה) איתא, מי רגלי בהמה וחיה הטהורים, וחלב ומי חלב שלהן מותר, והו"ה למימי חלב שלהן. ויש מי שאוסר בזה. וכתב הש"ך שם (ס"ק יב) שסברת הדעה הראשונה היא, שכמו שלומדים מקרא שהחלב שרי ולא מיתסר משום אבר מן החי ה"א למי חלב ולמימי חלב, והקשה הרי לקמן (ס"ז פ"א סעיף ו) נפסק שהמבשל במי חלב פטור, ומבואר שאין להם דין של חלב ממש, וא"כ מנלן למשרי משום אבר מן החי הרי לא גלי לן קרא דשרי אלא חלב. וכתב הש"ך שגמרא דאפילו לא הוי בכלל חלב לכל מילי, בכל זאת לק"מ, דע"כ לא בעי לאשכוחי בש"ס היתיר לחלב אלא כי היכי דלא נימא דהוי כמו אבר מן החי כמו בשר מן החי, אבל לבתר דגלי לן קרא דחלב מותר, א"כ ש"מ הא דכתב קרא "ולא תאכל הנפש עם הבשר" שהוא אזהרה לאבר מן החי דוקא בשר מן החי שהוא גופ של חי אסור ולא משהו אחר, וא"כ כל שכן שמי חלב שרי.

ועל פי זה מיישב הפמ"ג כאן בתיבת גמא, שכיון שזה גילוי על שורש האיסור של אבר ובשר מן החי שאין לכלול בו חלב ומי חלב וכדומה, אם כן זה משליך ומלמד גם על בני נח, שאין איסור אבר ובשר מן החי שלהם כולל חלב ומי חלב. ואמנם יש לדון שמצאנו בכמה דוכתי גדרים שונים בין המצוה שאצל ישראל למצוה שאצל בני נח, ואולי גם כאן כך הוא, וממילא הגילוי האמור אצל ישראל אינו תקף כלפי ב"נ, ובפרט אי נימא כהלח"מ שאצל ב"נ זה נלמד מ'בשר בנפשו דמו לא תאכלו', ויש ליישב וצ"ע. ועיין בפמ"ג גופיה בדברותיו על הש"ך מה שהאריך, ודע דענין 'מי חלב' האריכו בזה דנפ"מ אם יש לאיסור שאז יהיה אסור גם למוכרו לבני נח, ואכמ"ל בכל דברות הראשונים והאחרונים, ורק אציין שהפלתי כאן הכריע בזה להיתירא ע"פ נידון דידן במה שמצאנו לאברהם אבינו שהאביל את המלאכים חלב, עיין עליו, ותירוה צמאונך, וגדול המלבין שיניים ומשקהו חלב.